

Kitap Eleştirisi

Kuramlardan Çözümlelere

Doç. Dr. Nilgün TOTAL CHEVIRON

Metin Çözümleneleri

Yasemin İNCEOĞLU

Nebahat AKGÜN ÇOMAK

Ayrıntı Yayınları, 2009

Metin Çözümleneleri farklı kuramsal perspektiflerden iletişim olgularına nasıl bakılacağını sekiz bölümde ele alan bir yapıt. Her bölümde farklı bir kuramcı ya da okul ele alınmaktadır. Her bir bölümde bir kuramcı ya da ekol iletişim bilimlerine yaptığı kuramsal-yöntemsel katkısı ön plana çıkarılarak somut çözümleme örnekleri üstünden tartışılmaktadır.

Toplumsal Politik Söylemin Analizi

Kitabın ilk yazısı metnin kendi içinde hiçbir şey ifade etmediğini, toplumsal bağlamıyla bağlantılandırılmasının metnin anlamını ele verdiğini vurgulamaktadır. Yazıda Van Dijk eleştirel söylem çözümlemesinin önemli bir figürü olarak sunulmakta ve bu önemli düşünürün söylem çözümlemesi alanındaki katkıları Türkiye'den seçilmiş politik söylem fragmanlarına uygulanmaktadır. Yazıda eleştirel söylem çözümlemesinin toplumbilimlerindeki yöntemlerden biri olmadığına altının özenle çizildiği görülmektedir. Çünkü yazının da gözler önüne serdiği gibi, Van Dijk aslında bu çözümlemeyle, toplumsal ve politik bir duruş da oluşturmaktadır. Böylece çözümlemenin merkezine eşitsizliğin yeniden üretilmesinde iletişimsel etkinliklerin oynadığı rol yerleştirilmiş olur. Araştırmacı dilin toplumsal kullanımlarının rolünü toplumsal eşitsizliklerin üretilmesindeki payı açısından hesaba katar. Böylece toplumsalın eleştirel bir biçimde politik duruşu da kapsayacak şekilde çözümlenmesi imkânına sahip olunur. Bu çalışmada ayrıca eleştirel söylem çözümlemesinin yazarların geliştirdiği yeni bir yaklaşım olan “devingen anlambilim düzlemleri” dikkate alınarak nasıl uygulanacağı da ele alınmıştır.

İkinci bölümün analiz metni bir film. 1942 yılında çekilip 1943'te New York'ta gösterime giren ve tüm zamanların en iyi 10 filmi sıralamasındaki yerini hep koruyan Casablanca. Söz konusu film bir metin olarak, Umberto Eco'nun yankı fazlası kavramından esinlenilmiş ve iki farklı kavramsal dayanakla incelenmiştir. İlk olarak Eco'nun Açık Yapıt başlıklı eserinde geliştirdiği iletişim stratejisine uygun olarak film metni, iletişim sürecinde kurulan boşluk ve belirsizlik yapıları esas alınarak çözümlenmiştir. İkinci olarak ise de Casablanca'nın zamana direnen bir metin olduğu vurgulanmıştır. Jacques Derrida'ya atıfla film tektonik anlam tabakalarına ayrılmış; ve metnin oynak ve dirençli zeminleri araştırılmıştır. Bu kısımda Umberto Eco'nun yöntemci özelliğinin altı çizilmekte ve metin ve ideal okuma arasındaki ilişki yeni boyutlarıyla tartışılmaktadır.

İletişimsel Akıl mı, Seyirsel Coşku ve Kendinden Geçme mi?

Umberto Eco'yu Jürgen Habermas'ı konu alan bir metin izlemektedir. Kitabın Habermas'a ayrılan bu kısmında kuramcının öncelikle iletişimsel eylem kuramı ele alınmaktadır. Habermas modernlik projesinin inançlı bir eleştirmenidir. Bir yandan modernliğin özellikle araçsallaştırdığı akli eleştirir. Öte yandan aklın araçsal kılınmamış daha ulvi amaçlara hizmet eden yanının ise iletişimsel eylemi kuracağını ileri sürer. Despotik ve otoriter yanıyla eleştiriye maruz kalan modernlik projesi böylece, zararlı unsurlarından arındırılmış bir şekilde hem ortak iyinin hem de kamu yararının yeniden oluşturulmasındaki anahtar unsur olarak nitelendirilir. Yazıda Habermasçı modernlik eleştirisi tarihsel-kavramsal seyri ve gelişimi dikkate alınarak detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Aklın egemenliği yerinden edildiğinde geriye elimizde, aslında Habermas'ın da farkında olduğu gibi, akıldan daha çok, bir başka şey kalmıştır. Düşüncenin yerine ikâme olan imge kaldı artık bize. Habermas tartışmasını (post)modern medya toplumunun genel geçer yapısını oluşturan gösteri toplumunu ele alan bölüm izlemektedir. Doğal olarak bu kez kendini dayatan düşünürler Guy Débord ile Jean Baudrillard'dır. Habermas'ın iletişimsel aklının imkânsızlığını ilan etmiştir bu iki düşünür. Çünkü tüm toplumsal ilişkilerimiz imgelerin dolayımından geçmektedir. Ne kişisel olan ne de toplumsal olan yaşama hakkına sahiptir, velev ki gösteri olmasın. Medya türleri arasındaki ayrımlar yok olmuştur. Haber, reklam ya da propaganda aynı araçsal akla boyun eğdirilmiştir. Bu anlamda bu boyun eğilmişliğinden dolayı aslında özne ve akıl kategorileri yerinden edilmiştir. Bu kategoriler olmadan kendini var eden seyirsel ve gösterisel toplumsallık zaten kendisi hakkında bir yargıda bulunulamaz bir varlık hâli sürmektedir. Bu bağlamda yazıda, haberin sıfır derecesine nasıl erişmiş olduğumuz somut örnekleriyle tartışılmaktadır. Örneğin, tanınmış bir gazetenin tanınmış gazetecisi ve yayın yönetmeni ansiklopedi satıcısına dönüştüğünde ya da gazeteci artık haberden önce kendi imgesini ve dolayısıyla

seyirselliğini düşünmeye başladığında aslında modernlik projesinin rasyonel akla atfettiği tüm anlamların altüst olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde ele alınan medya, şiddet ve teknoloji arasındaki uzlaşımsal rasyonellik gösteri toplumunun günümüzde hangi boyutlar dolayısıyla gelişimini sürdürdüğünü ele almaktadır. Bu bölümde günümüz dünyasının, medya, teknoloji, şiddet ve haz sarmalı çerçevesinde nasıl biçimlendiği ele alınmaktadır. Bu bağlamda yaşamı doğumundan itibaren gözetim altına alınarak televizyondan yayınlanan; fakat kendisinin bunun farkında olmayan bir kahramanı/kurbanı konu alan Truman Show ve gerçek kişilerin acımasızca hazırlanmış düzeneklerle öldürülmesini naklen yayınlayan bir internet sitesinin konu edildiği öldür.com filmleri çözümlenmiştir. Bu çözümlemede ölümün nasıl seyirsel bir malzemeye dönüştüğü gösterilmektedir. Ölümü seyrettiren ve seyretmek isteyenler hiç de Habermas'ın savunduğu anlamda iyi aklı (iletişimsel aklı) arayan varlıklar olarak belirmiyorlar. Buradan düşünen hayvan olarak insandan başka bir şey olarak insana doğru yol alıp almadığımız sorgulamasına gitmek gerektiği üstünde düşünülmesi gereken çağdaş sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Üç Farklı Araştırma Geleneği

Kitabın üç farklı bölümünde üç farklı yöntemsel araştırma gelenekleri serimlenmektedir. Beşinci bölüm iletişim bilimleri alanındaki pozitivist araştırmalara, özellikle de Şikago Okulu'na ayrılmıştır; altıncı bölümde göstergebilim geleneği ele alınmaktadır. Son olarak yedinci bölümde ise kültürel çalışmalar incelenmiştir.

Şikago Okulu iletişim bilimleri alanına toplumsal olguların incelenmesinin olmazsa olmazlığını kabul ettiren okul olarak ele alınmaktadır. Yazıda, geçmişten günümüze iletişimin sistematik bilimsel inceleme alanı olarak ele alınmasını, yirminci yüzyılın başında, 1910'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde deneysel temellere dayanan bir toplumsal bilimin kurulmasını sağlayan Şikago Okulu araştırmacılarına borçlu olduğumuzu vurgulamaktadır. Ayrıca, günümüzde bir ekol olarak tanımlanan Şikago Okulu'nun, iletişim araştırmalarında ampirik yöntemin kullanılmasında ve iletişim alanında pozitivist-ampirik uygulamalarıyla sistematik bilimsel araştırmada örnek teşkil edecek derecede önemli çalışmaları irdelenmektedir. Bu geleneğin tam aksi yönünde yer alan göstergebilimsel yöntem altıncı bölümde yerini bulmuştur.

Bu kısımda 1967'den itibaren Belçika'da Liège Üniversitesi'nde göstergebilim, retorik, dilbilim ve görsel iletişim yaklaşımları üzerine çalışmalar gerçekleştiren *Groupe µ* (mü)'ye yer verilmiştir. Francis Edeline, Jean-Marie Klinckenberg, Jacques Dubois, Hadelin Trignon, Philippe Minguet, Francis Pire'den oluşan grubun çalışmaları, özellikle de, görsel dilbilgisini ortaya koyma amacı

önemlidir. Görsel dili, sözel ve yazılı dilden tümüyle bağımsızlaştıran grup, görsel göstergebilimin temellerini belirler. Plastik göstergeye büyük bir önem veren grup, görsel söylem çözümlemesini geliştirerek, plastik yapı, biçim, renk, doku olmak üzere üç anahtar öğeyi ön plana çıkarmıştır. Bu kavramsal bağlamda yazıda D&G reklamı incelenmiştir. Buna göre, reklamın önemli bir dinsel imgeyi çağrıştırmaması ve yaratıcılarının Katolik Kilise'ye karşı tutumları açısından ilginçtir. Domenico Dolce ve Stefano Gabbana, Katolik Kilise'yi eşcinsellik karşıtı söylemi nedeniyle eleştirir. İroninin Hıristiyanlığın önemli bir simgesine uygulandığı bu reklamda, plastik ve ikonik göstergeler açısından kimi çelişkiler eskiyle yeniye birleştirmektedir.

Göstergebilim sözmerkezciliğini görseli de çözümlemeye başlayarak kısra bile, son kertede metne bağlı kalma yolundan sapmaz. Bu sapmayı 1980'li yıllarda kültürel çalışmalar gerçekleştirir. Metni bir kenara hepten itmese bile, metin ile yorumcuları arasındaki bağlantıyı aramak üzere alımlama çalışmalarının temelini atar. Bu bölümde bu önemli araştırma akımının üstünde durulmaktadır. Bir yandan ideoloji çözümlemesi Gramsci'den Althusser'e hak ettiği saygın statüye Stuart Hall ile ulaşır, öte yandan kültür artık aşağı ya da yüksek kültür ayrımını ortadan kaldırırcasına Raymond Willams tarafından önemli bir araştırma alanı olarak kendini tanıtlar. Bu anlamda popüler kültür tartışmaları ve araştırmaları kültürel çalışmalara olan borcunu asla ödeyemeyecektir. Yazıda tüm bunların yanı sıra söylemsel olarak ideolojilerin ve daha doğru bir deyişle hegemonyanın inşasının nasıl incelenmesi gerektiği de derinlemesine tartışılmaktadır.

Tüm bu farklı düşünsel tartışma alanları dikkate alındığında Metin Çözümlemeleri'nin hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin işine çok yarayacak bir kitap olma özelliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz.